

Under Ekstraskattens Aag.

Danmarks Rige manglede Penge under Prøjsens syvaarige Krig 1756--63. Hofudgifterne var i Forvejen trykkende, og nu kom der øgede Krigsrustninger til. Ogsaa Merkantilismen, der havde vundet Indpas, krævede mange og store Udlæg til Handels- og Industriforetagender, ligesom Koloniseringen af Alheden, der var i Gang, skulde finansieres og fremmes. Statsgælden var ved at vokse Kong Frederik V over Hovedet. Under disse Omstændigheder ledte Regeringen med Lygte efter en Mand, der forstod sig paa Finansvæsen og kunde skaffe Penge tilveje. Og man fandt da frem til en Mand, som fra skinbarlig Armod havde forstaaet at handle og spekulere for egen Regning saadan, at han formelig flød paa en Guldstrøm, hvorom der gik mærkelige Frasagn. Manden var Tysker, Købmand, og hed Heinrich Schimmelman, Storleverandør til den prøjsiske Hær. Han ønskede at salvere sig. Han kom til København i 1760, købte et Palæ i Bredgade, der siden blev Koncertpalæet, og Herresædet Lindencborg i Aalborg Amt og blev Ophav til de senere Mænd i Danmark, som dansk Tunge mundret benævner Skimmelman.

Frederik V skød Hans Ahlefeld til Side og satte i Stedet Schimmelman i Spidsen for Finanserne. I 1762 forelagde han Kongen, at Skatterne burde give mere i Kassen, end de gjorde, og burde derfor øges. Den Snak huede imidlertid ikke Monarken, hvorfor Ministeren anbragte en Forstavelse til Ordet, som Enevoldskongen ikke vilde høre, og præsenterede et Forslag om at paalægge en »Ekstra-

skat«, til Finansernes Ophjælpning. Der var Klang i dette Ord og henledte Tanken paa en øjeblikkelig Nød af forbigaaende Natur, der appellerede til Hjælpsomheden. Kongen antog Midlet og udstedte en Forordning til Ekstraskattens Iværksættelse, som en Kopskat (af tysk Kopf = Hoved), altsaa en Skat paa Hoveder, hvorefter hver Person i Riget over 12 Aar aarligt skulde betale 1 Rdl., indtil Forordningen ophævedes.

Undersaatterne overalt i Riget modtog imidlertid Ekstraskattens Paabud med Uvilje og Harme, da det opfattedes som uretskaffent i sit Indhold. Saa fremt nogen Husfar, Husbond eller skattepligtig Enkeltperson ikke selv evnede at udrede Skatten, skulde de Personer i By og Sogn, som evnede det, betale de evneløses Mangel. Ogsaa de kongelige Oppebørselsmænd gjordes ansvarlige for Indbetaling af det fulde Beløb i Henhold til Skattelisterne. Rodemestrene i Byerne og Sognepræsterne paa Landet skulde føre Kontrollister og være ansvarlige for, at samtlige skattepligtige Hoveder i Rode og Sogn opførtes. Navnlig Præsterne var dog ikke bange for at holde Haand over hæderlige arme i deres Sogne og stillede sig i Gabet for dem, snart til Eftergivelse og snart til Frigivelse. Eller de betalte stedfortrædende, uden at de paagældende Smaafolk vidste deraf.

Ekstraskatten inddreves igennem en Aarrække, uden at den dog lindrede Statens Pengetrang. Lettelse maatte i adskillige Tilfælde tilstaas. Og Schimmelmann foreslog derfor den i 1764 iværksatte Sælgen løs af Krongodset, det saakaldte Ryttergods, som af Christian V i 1670 var blevet henlagt til Underhold af Rytterregimenter, hvoraf 6

paa Sjælland, 2 paa Falster, 1 paa Fyn og 3 i Jylland, ialt ca. 60.000 Tdr. Hartkorn.

Hvorledes den skaanselløse, forhadte Skat virkede, ses i nogen Maade af følgende:

Sognepræsten i Hjortlund, Hr. Peder Thun, følte sig ligesom alle Landets øvrige Indvaanere ilde faren ved den paalagte aarlige Ekstraskat. Oven i Købet var han som Skattens Listefører i Sognet sat i Gabet for, at alle kom med, uden at faa det ringeste for Ulejlighed og Besvær.

Pastor Thun havde i 1770 sendt en Klage igennem Stiftamtet til Det kgl. Rentekammer, hvori han i ret kraftige Udtryk havde besværet sig over, at han som Selvejer af to Gaarde i Farup Sogn, sammen med dette Sogns øvrige Selvejere, maatte udrede Ekstraskatten for dets Fattige. Han havde givet Klagen en Form, der indebar en Insinuation om, at han i Forhold til Godsejerne blev forurettet. I Kammerkollegiet tyggede man paa den i Klagen indeholdte Fornærmelse og besluttede at lade Kammerets Jyske Stifters Kontor tage Affære ved at anmode Stiftamtmand Levetzou, Ribe Stiftamt, om at lade Klagerens Forhold nærmere undersøge. Og dermed var et nyt Moment inddraget af en saadan Art, at man efter at have læst og overvejet de af Stiftamtmanden tilvejebragte Oplysninger anmodede Biskop Bloch i Ribe om at »tildele Sognepræst Hr. Peder Thun i Hjortlund en kraftig Irettesættelse for urigtig Klage over, at Selvejerne i Amtet alene maatte udrede Ekstraskatten for de Fattige«. Dernæst meddeler Kammeret: »Det er iøvrigt meddelt, at samme Hr. Peder Thun aarligt udlejer de til hans Selvejergaard i Farup By hørende Marskenge, hvorved han profiterer nogle Hundrede Rdl.

Desuden lader han Gaardens Bygninger skøtte sig selv, som de kan, og udlejer dem til Husfolk (Indsiddere), som med Tiden kan befrygtes at ville falde Sognet til Byrde.« Og Stiftamtmanden blev anmodet om at lade paase, at saavel Pastor Thuns som de øvrige Selvejeres Gaarde i Farup blev holdt i forsvarlig Stand, baade med Bygning og Besætning (for at Kongens Kasse ikke skulde risikere at komme til at lide Tab i Afgifterne).

Dette Rap over Fingrene gav Præsten noget at tænke over fra sidst i Aarets Advent til hen i det kommende Aars Høstmaaned, da han en Dag i 1771 stillede sig ved Pulten, udvalgte sig en Gaasefjer af Beholdningen og skar sig en Pen, dyppede den, tænkte sig endnu en Gang godt om, rømmede sig og begyndte paa det Forsvar af sin Klageskrivelse, som nødvendigvis maatte til. Behersket, i underdanig Tone tillod han sig at oplyse det høje Rentekammerkollegium om, at det aldrig havde været i hans Tanke at mene, at det var Selvejerne i Amtet, der alene betalte Ekstraskatten for de Fattige, men derimod Selvejerne i Amtets Strøgods. Det var dem, han i Klagen havde talt om, og deres Vilkaar, han vilde klage over. For det var jo saadan, at der paa Strøgodset fandtes mange ret formuende Fæstebønder, som altsaa ikke havde købt de Ejendomme, de beboede og drev, skønt de godt kunde evne at købe dem. Og disse Fæstere indtog jo en særlig gunstig Stilling i Henseende til Ekstraskattens Betaling, da de ikke skulde punge ud til de Fattige. Dernæst var de Fattige paa Strøgodset i saa stort Tal, at det maatte anses for nødvendigt at nedsætte denne Skat. Han vidste desuden, at en af Strøgods-ejerne, Proprietær Termansen, havde gjort Anstalt

til selv at indkræve den slemme Skat paa sit Strøgods, hvilket Sognefogden ellers plejede at besørge. Og at Hermansen derved vilde inklade sig paa noget ulovligt, antog han maatte være en given Sag, da han jo faktisk derigennem kunde skaffe sig Lejlighed til at manipulere saadan, at han selv slap fri for at betale Ekstraskat for sine egne Fattigfolk, som husedes paa hans Strøgods. Det var ikke sagt for at skade Termansen. Men iøvrigt kunde han bevise, om det skulde være, at hverken Termansen eller hans Medejer, en Student, aldrig havde deltaget i Betalingen af Ekstraskatten for de Fattige, der boede paa en Bondegaard, som de to ejede i Fællesskab.

Thun lagde derefter i Vej med at fortælle, at der var mange Selvejere i Amtet i Almindelighed, der hjalp Godsejerne med at betale Ekstraskatten for de Fattige. Dette var derimod ikke Tilfældet paa Strøgodsset i Amtet, hvor der fandtes meget Kirke-, Skole- og Hospitalsgods. Derfor mente han, at Selvejerne fornemmelig betalte den skidt Skat for Strøgodssets Fattige. Hvad ham selv angik, da sorterede han under Haderslevhus Amt, hvor han i seks Aar havde været fritaget for at betale Ekstraskatten. Men, bevares, han forlangte ikke nogen Lettelse fremfor andre i sine paalagte offentlige Byrder. Angaaende Gaarden i Farup By, da kunde han oplyse, at han havde købt den hovedsagelig til Ophold for en svagelig Søn, men han var desværre blevet nødt til at bortforpagte den til en Bonde, hvis Besætning paa dennes egen Gaard saaledes maatte kunne betragtes som hans og Bondens fælles Besætning paa begge Ejendomme.

Stiftamtmand Levetzou blev atter spurgt, og han

erklærede, at Præstens Udsagn angaaende Udredelsen af Ekstraskatten for de Fattige under Amtets Strøgods baade var »konfus og urigtig«, hvorefter han havde indhentet Erklæring hos Kommissæren i Ekstraskatkommissionen. Naturligvis skete denne Skats Ansættelse efter Forordning af 17/1 1764, hvorefter Selvejere, Godsejere, kgl. Betjente og Præster deltog i Betaling af de Fattiges Ekstraskat, for saa vidt nogle af disse helt eller delvist ikke selv kunde udrede den. Den Gaard, som Præsten har anført til Fordel for sin Opfattelse angaaende Ekstraskattens Betaling for Fattige under Strøgodset, beviser intet, siger Stiftamtmanden. Ganske vist var det rigtigt, at den ejedes i Fællig af Termansen og en Student, men da den var overladt i lovligt Fæste, faldt den ikke ind under Ejernes Forpligtelse i Henseende til Ekstraskatten, saa meget mindre som der ingen Fattige var, der ikke selv kunde udrede Skatten. Den Frihed, som Pastor Thun havde nydt af sin Gaard i Farup, foruden af sin Præstegaard, var begyndt inden Stiftamtmanden kom i Embedet, og han havde hidtil været uvidende om Sammenhængen. Men da han erfarede, at Gaarden ikke var forsynet med forsvarlig Besætning og Beboere, men at Jorden var udlejet og brugt af andre, samt at Præsten af Gaarden svarede Familie- og Folkeskat ligesom enhver anden Selvejer, saa blev han frataget sin Fritagelse og paalagt Forpligtelse til, sammen med de andre Selvejere i Sognet, at tilsvare Ekstraskatten for de Fattige, der ikke selv kunde betale. Og man fandt det tillige billigt, at han betalte for de Aar, han havde været fritaget. Endelig var Præsten, som havde misligholdt sin Gaard baade i Henseende til Bygning og Besætning,

anmodet om at sørge for at dette kom i Orden. Men for alle Tilfældes Skyld bad nu Stiftamtmanden Rentekammeret om Lov til eventuelt at bringe tvingende Midler i Anvendelse overfor Præsten, hvis denne ikke efterkom det givne Paalæg. Hvilken Tilladelse Stiftamtmanden fik.

Da Pastor Thun igennem Stiftamtet havde modtaget Kammerskrivelse om, hvorledes Myndighederne og Rentekammeret saa paa hans sidste Skrivelse, var det jo hans Tur til at komme igen. Han oplyste, at han de sidste fem Aar af sin Gaard havde betalt Skatterne i to aarlige Terminer, i April og Oktober, uden at Amtsforvalteren i Ribe havde gjort Indvending derimod. Men nu havde Amtsforvalter Christensen i April d. A. (1771) uden forudgaaende Paamindelse af nogen Art, belagt ham med militær Ekskusion, der var attesteret af Amtmanden, hvorefter han for denne Overlast maatte betale 24 Skilling daglig til Amtsstuen, skønt der var syv Dage tilbage af den sædvanlige Termins Udløb. —

Pastor Thun henstillede i den Anledning, at denne vilkaarlige og uberettigede Ekskusion fra Amtsforvalterens Side, maatte blive underkendt af Rentekammeret. Paa Forespørgsel erklærede Amtsforvalteren imidlertid, at den af ham forlangte Ekskusion ikke gjaldt Præstens i April Termin forfaldne Skatter, men for resterende Afgifter. Og han stemplede Præstens Henvendelse til Kammeret som ganske usandfærdig. —

Den tyske Eventyrer, Kong Christian VII's Livlæge, Johan Friederich Struense, var nu kommet til Statsroret som Kabinetsminister, og han havde for de danske Sagers Vedkommende ændret den

gamle Rentekammerbenævnelse til: Det danske Kammer.

Det danske Kammer tog fat paa Pastor Thuns anden Selvejergaard i Mejlby, Farup Sogn, og melder: »Ifølge Synsforretning er Gaarden dels nedbrudt og Jorderne udlejet til forskellige, idet Præsten har været de ham givne Paalæg, om at besætte den med Avlsbeboere og Besætning, overhørige«, hvorfor Stiftamtmand Levetzou anmodes om at paamine ham endnu en Gang om at forholde sig med Gaarden, efter de gældende Forordninger, da han ellers vilde blive tiltalt.

Denne afsluttende Trumf fra Statsmagtens Side slog ikke Pastor Thun ud af Fugen, hverken med Hensyn til Gaarden i Mejlby eller den i Farup By. Han vidste sig tryk. Sin Klagesag angaaende den lede Ekstraskat, havde han tabt, og maatte bære den »Næse«, han havde faaet tildelt. Men det Klagemaal over Misligholdelse af sine to Ejendoms-gaarde, som Overøvrighed og Statsmagt i Forening havde rettet imod ham under Krav og Trusel om Straf, skulde de komme til at lide et ynkeligt Nederlag paa.

Som Svar paa Truslen om Tiltale henviste han til, at ifølge Forordning af 6/6 1769 skulde alle Landejendomme, der efter denne Dato fandtes misligholdt paa Byggesæt og Jord, sættes i tidssvarende Stand, hvorimod Ejendomme, der inden nævnte Forordningsdato var i forsømt eller ødelagt Stand, ikke berørtes af Forordningen. Og Tingsvidner vilde for hans to Selvejergaardes Vedkommende fortælle, at de i umindelige Tider havde været i den Forfatning paa Bygninger og med Hensyn til Jorden, hvori han havde købt dem og stadig henlaa.

Denne Trumf satte Modparten mat. Det danske Kammer meddelte derefter Stiftamtmand Levetzou den drøvelige Tidende: »Der er da ikke i Henseende til disse Gaarde videre at foretage!«

ES. Jorden til Gaarden i Farup By dreves af Hans Nygaard sammen med hans egen Gaards.

Under Brændevinens Svøbe.

I September 1773 udkom *kgl. Forordning angaaende Ophævelse af Forpagtningerne af Brændevinsbrænderiet og utilladelig Brændevinsbrænden og Kroholds Afskaffelse paa Landet*. Det hedder deri:

»Hverken de tidligere Anordninger, ejheller de siden efter oprettede Forpagtninger, har hæmmet den utilladelige Brændevinsbrænden paa Landet og skadelige Misbrug af overflødig Brændevinsdrik. Tværtimod har den taget mere Overhaand til Sædernes Fordærvelse, de kgl. Konsumptions-Intrader til Foringelse, og til Skade for det almene«.

Det bestemmes, at Kromand og Værtshusholdere (paa Landet) som efter Frdng. af 23/11 1757 har stemplede Brændevinskedler, har Lov til at brænde Brændevin til de rejsendes Behov, men ikke mere. Alle andre paa Landet forbydes al Brændevinsbrænden og at have i Huset Destilleerkedler. Disse skal straks efter Forordningens Bekendtgørelse afleveres. Hvor forbudt Brændevinstøj opdares, skal det paa Stedet slaas i Stykker, opdaget Brændevin konfiskeres, og desuden bødes saaledes: